

EGERVÁRY IGNÁC

(1751-1809.)

Amikor 1809. április 26-án örök álomra hunyta le szemét, a rendi krónikaíró ezekkel a szavakkal emlékezik meg róla: «Senki sem akadt rendtársai közül, aki nern siratta volna benne a közös atyát és azt a férfiút, aki a kusztodiátus¹ megszerzésével a magyar piarista provincia második alapítója nevét érdemelte ki magának».²

Egerváry Ignác, az egyik legnagyobb magyar piarista rendfőnök, a zala-megyei Egerszegen született 1751. március 12-én. Családi körülményeiről nincsenek adataink. Nem tudjuk, kik voltak szülői, hol járta iskoláit, és milyen viszonyok között serdült ifjúvá. Érdekes volna tudni, milyen behatások érvényesültek nála, hogy piaristává lett. Természetesebb és magyarázhatóbb volna ugyanis, ha a dunántúli ifjú a nagymúltú bencések, ciszterciták vagy premontreiek felé tájolódik, akiknek ősi monostorai, növendékes házai és birtokai mind a Dunántúlon vannak. És Egerváryt a hivatás szava mégis a kecskeméti piarista novíciátusba vezérli, ahol 1767. október 11-én Petraskó Sándor házfőnök kezéből magára vette a piaristák egyszerű uniformisát.³

A novíciátus az aszkézis és a komoly lelki életre előkészülés két nehéz esztendeje volt. Bizonyára feltehető, hogy az ifjú Egerváry jövő életének kialakítására sorsdöntő befolyású volt. A novíciátus befejeztével 1769. október 11-én tette le fogadalmát, amellyel örökre elkötelezte magát rendjével szemben, amelynek minden baját-gondját oly áldozatos lélekkel hordozta magában, mint kevesek a kortársak vagy utódok közül.

A dolgok rendje az lett volna, ha Egerváry a novíciátus után azonnal folytathatta volna a rend valamelyik intézetében a középfokú tanulmányokat befejező filozófiát. Azonban ő is, mint azon idők legtöbb piaristája, átesett a tanári élet kezdő ízelítőjén, mielőtt filozófiai és teológiai tanulmányait elvégezhetné volna. A piarista iskoláit rohamos terjedésével ugyanis a rendi tanárképzés nem tudott lépést tartani, s így a rend kénytelen volt már a novíciátusból kikerült fiatalokat katedrára küldeni.

Egerváry 1770-ben a rend szentannai (Arad vm.) iskolájában kezdte meg a tanítást.⁴ Az első esztendőben az elemiben magister és a gimnázium alsó osztályaiban katekéta. 1771-ben ugyanott a szintakszist tanítja, az Oratorium⁵ vezetője és hitoktató.

1772-ben Nagykárolyban találjuk, ahol a filozófia kétéves tanfolyamát végezi.

1774-ben egy évig Nyitrán a grammatika tanára. Majd 1775-ben fog bele ugyancsak Nyitrán a teológia hallgatásába a rend hittudományi főiskoláján. A teológia első esztendejének befejeztével 1775. július 24-én Gusztini János nyitrai püspök áldozópappá szentelte.

1777-ben kezdte meg rendes tanári működését Debrecenben, ahol a gramma-

tikai osztályban tanít, egyben tanulmányi szubregens. A következő évre Szegedre helyezik, ahol három éven át a humaniórák tanára. 1781-től kezdve két évig Kanizsán tanítja a humaniórákat, majd 1783-ben egy évig Nyitrán a filozófia tanára.

Az 1784.-i esztendő fordulópont Egerváry életében. Előjáróinak engedélyével nevelői megbízatást vállal a renden kívül. A piarista rend történetéből eléggé ismeretes, hogy a XVIII. században az arisztokrácia magyar szellemű családjai szinte egymással versenyezve fordultak a rendfőnökökhöz piarista nevelőkért.⁶ A piarista nevelők annyira keresettek lettek, hogy báró Cörver János rendfőnök szükségét érezte, hogy megírja a főrangú ifjak piarista nevelését tárgyaló és akkori-ban a külföldön is ismert munkáját.⁷ A rend érthető okokból igyekszik a főúri családok kéréseinek eleget tenni, hiszen a magyar arisztokrácia elitje ostromolja leveleivel a rendet. Az Andrássy, Apor, Barkóczy, Batthyányi, Bánffy, Csáky, Eötvös, Erdődy, Esterházy, Győri, Gyulai, Illésházy, Károlyi, Orczi, Nyáry, Pálffy, Teleki stb. főúri és több nemes családnak a Rendi Levéltárban őrzött levelei tanúsítják, hogyan értékelte az arisztokrácia a piarista nevelést. Sőt maga Mária Terézia is magyar piaristára bízta elsősülött fiának, a későbbi II. Józsefnek nevelését.⁸

Egerváry 33 éves korában kerül a gróf Nyáry-család fiaihoz nevelőnek. Bár a Rulla bejegyzése szerint rendbelépésekor csak a magyar nyelvet beszéli, egészen bizonyos, hogy tanulmányai végzése és tanárkodása közben annyira megtanult németül és franciául, hogy a nevelői megbízatást vállalni merete.⁹ A kusztodiátus szerzése körül végzett kiterjedt levelezésében kifogástalan németiséggel megírt levelek maradtak utána. Az első évben növendékei a budai Teréziánium tanulói. A következő esztendőket a családdal együtt Pozsonyban tölti.

Egerváry 1789-ig volt a Nyáry családnál. A kegyeletes életrajzok írója azt jegyzi fel róla, hogy kötelességét a család legteljesebb megelégedésére teljesítette.

A Nyáry-fiúk nevelésének be végeztével 1789-ben Tatán kiegészítő tanár lett. 1790-ben azonban újból nevelő megbízatást vállalt, és elfogadta a hontmegyei Blaskovics földbirtokos család meghívását. Nincs adatunk rá, magától hagyta-e el a családot, vagy rendje hívta vissza, de 1791-ben megválnak Blaskovicséktól, hogy ezentúl minden tehetségével rendjének szolgáljon.

A nevelősködés évei mély benyomásokat tettek Egerváryra. Egy új világ tárult fel előtte nagy életigényekkel, ha nem is elmélyült, de színes és sok irányú kultúrájával. Bizonyos, hogy idegen nyelvtudását tökéletesebbé tette, előkelő fellépésre tett szert, és elsajátította a főúri házak finomabb modorát. Mindezt a szegényes piarista életviszonyok aligha tudták volna számára biztosítani. Pedig elkövetkezendő nagy művének, a kusztodiátus megszerzésének keresztülvitelében biztos, előkelő fellépésére, nyelvtudására nagy feladat várt. Nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a nevelői esztendők alatt szerzett személyes ismeretségei és barátságai is nagy hasznára váltak.

1791-ben, 40 éves korában lép újból szorosabb rendi szolgálatba. A férfikor legszebb kiteljesedésében, az alkotás és ambíciók értékes idejében indul el gyönyörűen ívelő pályája, amely Rendjének anyagi talpraállításában éri el csúcspontját. Szegeden nőtt nagygyá. Szeged adta őt is rendjének, mint azóta is annyi más piarista kiválóságot. 1791-1797-ig a szegedi iskola igazgatója, utána 1802-ig a házfőnök és igazgató kettős tisztjét viseli. 1800-ban rendfőnöki tanácsos (asszisztens).

1803-ban már a pesti házfőnökség terhe nehezedik vállára. Szegedi és pesti

házfőnöksége alatt annyi jelét adta kormányzói bölcsességének és rátermettségének, hogy 1805-ben Dományi Márk lemondása után a rend egyhangú bizalma a rendfőnöki méltóságba helyezte Egerváryt.

* * *

A XIX. század a vér és vas jegyében köszöntött rá Európára. A francia forradalmak és a napóleoni háborúk nemcsak erkölcsében viselték meg Európa népeit, hanem a kontinens anyagi erőit is annyira igénybe vették, hogy általános európai elszegényedés aggasztó tünetei jelentkeztek minden téren. A pénzromlás katasztrófálisan érintette a rend anyagi egzisztenciáját. A rendnek ugyanis pénzben fekvő alapítványain kívül értékálló vagyona nem volt. A rend jövedelmei annyira megcsappantak, hogy a rendtagok legszerényebb megélhetését sem tudták biztosítani. Már *Pállya* István rendfőnök (1796.-1802.) is keserű aggodalommal írja: *«Egyetlen betegsége van ennek a rendnek, a végtelen szegénység . . . Az ellátás a legtöbb házban annyira kevés, hogy nem elég az éhség csillapítására . . . Még a betegeknek sem jut jobb falat. . . Továbbiakban arról kesereg, hogy a szegénység miatt nem lehet a könyvtárakat, szertárakat gyarapítani. Mégis a piarista puritánságot annyira jellemző szavakkal büszkén írja tovább: «Ámbár ilyen az életünk sora, jelentkezzék az, akinél valamikor segítségért könyörögtünk?».¹⁰ «Valóban» – írja ugyancsak *Pállya* – «Alapítónk szelleme van velünk s öröklik fölöttünk, hogy kétségbe ne essünk.»¹¹ Hannulik János, a jeles piarista latin költő egy ódájában, amelyet az 1802. Pószonyba összehívott Karoknak és Rendeknek írt, s amelyet Révai Miklós fordít magyarra, a rend «szorongató Ínségére», «vékony jövedelmére» hívja fel a honatyák figyelmét.¹² Oly nagy már a szegénység, hogy Dományi Márk nem akarja miatta vállalni a rendfőnökséget.¹³*

Ezek a rendi állapotok, amikor Egerváry Ignác 1805-ben átveszi Dományi örökségét. A magyar piarista provincia történetében alig akad párja ennek az áldozatvállalásnak. A bajt tetézi még névtelen áskálódók vádaskodása is, hogy a piaristáknál laza a fegyelem, és a rend reformokra szorul. Egervárynak tehát két, szinte leküzdhetetlen fronton kell a harcot felvennie. Ne feledjük, hogy az Egyháznak annyi kárt és veszteséget okozó jozefinizmus még egészen új keletű. Ne feledjük azt sem, hogy a jozefinizmus az egész monarchia klérusát megfertőzi, a világi és szerzetes papságot egyformán. Ezért igazságtalan és személyes gyűlölködésből eredő e vádaskodás, amely csak a magyar piaristákat választja ki-alattomos támadások célpontjául. A feljelentések és vádaskodások okát inkább abban az irigységben kell keresnünk, amelyet a piarista iskolák jóhíre és közkedveltsége váltott ki a névtelen rágalmazókból. Minden rosszindulatnak ellenére a Hannulik-Révai által várt «szebb nap virradása» nem sokáig várat már magára. Első sugara az az államsegély – 32.000 forint, – amelyet 1804-ben kapott a rend.

Sajnos, a pénz értékének fokozatos romlása következtében az államsegéllyel kiegészült jövedelmek is hova-tovább elégtelenek a rendi kiadások fedezésére. Egerváry gyökeresebben óhajt a bajokon segíteni. A rend anyagi talpra állítását célzó törekvéseit a nádorhoz intézett (1806. október 12.) kérvényével kezdi meg. Kéri a nádor támogatását, mert a rend jövedelmei nem fedezik az intézmény kiadásait.¹⁴

A nádor a kérvényt a királyi tanács ítéletére bízta. A tanácsban mindenki méltányosnak tartja a rend megsegítését. Sőt voltak egyesek, akik a rendfőnök kalkulációját túlságosan szerénynek tartották. Egerváry ugyanis 400 rendtaggal

számol s fejenként 200-200 forintot, összesen tehát 80.000 forintot kér. Minden jóakarát fennakad azonban azon a körülményen, hogy a vallás- és tanulmányi alapok annyira kimerültek, hogy azokon keresztül megsegítésre még gondolni sem lehetett.

A tanács egyik tagja, *Esterházy József gróf* azonban egy meglepő javaslattal állott elő. Felveti a gondolatot, hogy a nemrégiben – 1802-ben – visszaállított bencések, ciszterciták és premonstreiek visszakerült birtokából kellene a piaristákat megsegíteni. Szerinte ezeknek a rendeknek olyan hatalmas birtokai vannak, hogy ezek jövedelme jóval fölözi a rendi kiadásokat.

A tanács a gróf javaslatát egyhangúan elfogadta, és ily irányú felterjesztéssel fordult a kir. kancelláriához. Az államtanácsban azonban ez a javaslat nem találkozott *Somogyi János államtanácsos* tetszésével. Somogyi buzgó munkája volt az említett rendek visszaállítása, s így nehezen tűrte volna el, hogy rövidülést szenvedjenek. Somogyi azonban ennek ellenére is a legnagyobb jóindulattal vette kezébe a piaristák ügyét, hiszen világos volt előtte, hogy a két év előtt biztosított 32.000 forintos államsegély elégtelen már, és ennek felemelésére gondolt.

Somogyi elgondolása Egervárynak is tetszett, és a dunántúli piarista házak atyai látogatásának alkalmát felhasználta, hogy felmenjen Bécsbe, hogy személyesen tárgyalhasson az államtanácsossal. Somogyit azonban nem találta Bécsben, mert a királlyal együtt Laxenburgban volt.

Egerváry ide is utána sietett. Találkozásuk alkalmával Egerváry őszintén és férfiasan elmondta rendjének reménytelen anyagi helyzetét. Somogyi is nyíltan feltárta előtte, hogy a kir. kincstár üres, az alapok máris túlon-túl vannak terhelve, az államsegély felemelésére gondolni sem lehet. Somogyinak már 1804-ben is az volt a szándéka, hogy a piaristákat ingatlan juttatásával kell megsegíteni,¹⁵ azért tetszett neki az eszme, amikor Egerváry ügyes fordulattal a volt jezsuita birtokokra tett célzást, amelyekből már magánosok is kaptak donációkat. Érvelése logikus. Mert ha piarista kézre kerülnének ezek a birtokrészek, ugyanazon cél szolgálatában állnának, mint a jezsuiták kezén, tudniillik a magyar ifjúság tanításügyét szolgálnák. Somogyi azonban erre kijelenti, hogy ezek a birtokok már részben eladományoztattak, részben Ígéreteket tett felőlük a király. Erre Egerváry előáll utolsó ütökártyájával, s kijelenti, hogy a székesfehérvári kusztodiátusra aspirál. Annyival is inkább, mert üresedésben van, azután évtizedeken keresztül idegen kézen volt. Somogyi Egervárynak ezen kijelentésére meglepett csodálkozással kiált fel: *«Per Deum bonum, quid, inquit, cogitat. P. Provincialis! Bonum hoc ingens est et multis milibus aestimatum, ac propterea uni Ordini Reliigoso superfluum, nee satis conveniens»*.¹⁶ Mindenesetre érdekes annak a Somogyinak a csodálkozása, aki nem enged hozzányúlni a bencések birtokához, amely még egyszer akkora, mint a kusztodiátus, s félannyi sem a rendtagok száma, mint a piaristáké! Egerváry azonban nem az az ember, aki zavarba jön. Hosszú és önérzetes érvelésbe fog rendje jogos kérelme mellett s az a végkonklúziója, hogy egy 400 tagból álló szerzetesrendet, amelynek tagjai már évek óta nyomorognak és nélkülöznek, holmi potomsággal nem lehet kielégíteni.

A hosszú, logikus és önérzetes érvelés Somogyira nem várt hatással volt. Már ő sem idegenkedik a gondolatától, hogy a kusztodiátus a piaristáknak adományoztassék, sőt ígéretet tesz, hogy jóindulattal fogja képviselni ezt a piarista érdeket. Most már csak a király elhatározásától függ, mert egyedül rajta fordul meg a kérdés.

Hogy Somogyi komolyan magáévá tette a piaristák dolgát, a következmények igazolják.

Ez a drámai erejű párbeszéd a kusztodiátusért folyó küzdelemnek ú. n. nagy jelenete.¹⁷ Bizonyos, ha Egerváry kezéből kicsúszott volna a dolgok irányítása, a végsőig menő nyomor talán örökre felbomlasztotta volna a magyar piarista provinciát.

Egervárynak a 80.000 forint államsegélyt kérő folyamodványát a bécsi államtanács ismétletlen letárgyalta. Azonban nem volt olyan alap, amely ezt az összeget évről-évre folyósítani tudta volna, így a piarista rend megsegítésének ügye 1806-ban semmiféle formában sem nyert elintézését.

I. Ferenc a következő esztendőben, 1807. április 5-re országgyűlést hívott össze Budára. Egerváry bizonyos kilátástalansággal nézett a budai országgyűlés elé, mert azon a véleményen volt, hogy fontosabb országos kérdések mellett aligha jut idő a rend mégiscsak magántermészetű ügyének elintézésére. A király kíséretében volt Somogyi és *Bendekovits* államtanácsos is. Egerváry jónak látta, hogy tiszteletadás céljából az államtanácsosokat felkeresse, de meg azért is, hogy rendjének ügyét állandóan programmon tartsa. Somogyi ez alkalommal kijelentette a rendfőnök előtt, hogy ők részletesen informálták a Felséget a rend nyomasztó anyagi helyzetéről és arról is, hogy a rend megsegítésére nagyobb összegű évi járadékra volna szükség. Fizetni tudó alap hiányában a király sem határozhatott.

Egerváryt a sikertelenségek sem tudták elkedvetleníteni, ha rendjének sorsa forgott kockán. Azért megjelent az országgyűlésen, hogy audienciát eszközöljön ki, mert most már személyesen akarta ügyét a király színe elé vinni. Ez alkalommal azonban az audienciából semmi sem lett. Aggasztó hírek érkeztek ugyanis Bécsből a királyné betegségről, mire a király sietve visszatért Bécsbe.

A királynének április 17-én bekövetkezett halála után a bánatában megtört király egy hirtelen elhatározással gyermekeivel együtt visszatért Budára. Egerváry gondolni sem mert volna arra, hogy ilyen körülmények között ügyével a király elé kerülhet. Annál meglepőbb volt tehát Esterházy József grófnak május 3-án kelt értesítése, hogy másnap, tehát május 4-én reggel 8 órára jelenjen meg Egerváry Budán, mert audienciát eszközölt ki részére. Ez alkalommal volt Egerváry először a király előtt. A hosszú kihallgatáson a rendfőnök részletesen beszámolt rendjének nyomorúságos helyzetéről. Feltárta, hogy a bevételek oly csekélyek, hogy az egyes házakat már az adósságok fojtogatják, hogy a rendtagok nélkülöznek, s ezért már az elkeseredés lett úrrá lelkükön. Már-már arra gondol, hogy beszünteti a növendékfelvételt, mert a meglévő növendékek fenntartása is emberfeletti gond. Megfordult gondolatában az is, hogy a fogadalmat nem tett növendékeket is elbocsátja. Így azután hamarosan tanárhiány áll be, ami végül az iskolák feladásához vezet. Hódolattal kéri a Felséget, ha a rend fennmaradását hasznosnak és a köz számára szükségesnek látja, legyen kegyelmes, és siessen annak segítésére.

A király látható részvétellel hallgatta meg Egerváry panaszait és kijelentette, hogy ismeri a piaristák érdemeit, és ezért a rend fennmaradását szükségesnek tartja. Azonban a jelen pillanatban semmi alap sem áll rendelkezésére, amiből a rendet kiegészíthetné bajából. Majd megkérdezte Egerváryt, hogy van-e magánál valami írásos kérvény is? Egerváry erre elővette, és a király engedélyével fel is olvasta előre elkészített kérvényét.

Egerváry vegyes érzelmekkel hagyta el az audiencia termét. Esterházy gróf

már várakozott reá. Mikor megtudta az audiencia lefolyását, így aposztrofálta a provinciálist: *«Gratulor Tibi Amice! Rem quasi iam habes obtentam, ego ipse dabo operám, ut Ordini quanto citius subsidium decernelur»*.¹⁸

Az audiencia után a rendfőnök a nádorhoz sietett. Ismételten előadta a rendnek az anyagiak hiányában máris bekövetkezett és még nyomasztóbbá válható nehézségeit. A nádor azzal nyugtatta meg Egerváryt, hogy most már neki is megvan minden reménye, hogy a Felső meg találja a megsegítés módját. Azután ígéretet tett, hogy a rend kérését támogatni fogja.

Egerváry jól tudta, ha kérésének elintézése komolyra fordul, elsősorban tanácsadói véleményét hallgatja meg a király. Azért a nádornál tett látogatása után Somogyi és Bendekovits államtanácsosokat is felkereste, és beszámolt a királyi kihallgatás lefolyásáról.

A fenti eseménytől számítva két hét múlt már el, és Egerváry semmit sem hallott kérvénye sorsáról. Aggódó nyugtalansággal jelenik meg az államtanácsosok előtt, hogy kérvénye felől érdeklődjék. Amikor ezektől csak nemleges híreket hall, szomorúan kezdi mérlegelni a kérdést, vajjon meghirdetheti-e a novíciusok felvételét, ha a várva-várt segítség nem érkezik meg. Még azon is töpreng, elinduljon-e szokásos tavaszi atyai látogatására. Somogyi biztatásokkal igyekezik a provinciálist megnyugtatni, hogy a normális számnál is több novíciust vegyen, és feltétlenül induljon el a rendházak meglátogatására. Biztosította a rendfőnököt, mihelyt alkalma lesz a királlyal a rend sorsáról tárgyalni, értesíteni fogja őt.

Somogyitól azonban semmiféle értesítés sem érkezett, s így még nagyobb nyugtalanság lett úrrá lelkén. Ilyen zaklatott lelki állapotban elutazása előtt két nappal még egyszer felkereste Esterházy grófot, akivel szintén közölte aggodalmait a novíciusok felvétele ügyében. Szerencséjére másnap fogadta a király a grófot, aki említést tett előtte a provinciális nyugtalanságáról, amelyet a növendékek felvételének kérdése okoz neki. Ferenc erre meghagyta Esterházynak, közölje Egerváry val abbeli óhaját, hogy hirdesse meg a felvételt. Ez már királyi biztatás volt, amelynek értékét fokozta még az is, hogy a király ez alkalommal adott határozott formában kifejezést annak, hogy a rendet meg fogja segíteni.

Erre már Egerváry is megnyugodva indult el 1807. május 25-én hosszú, fárasztó útjára. A dunántúli házak kivételével tervbe vette a provincia összes többi házainak meglátogatását. Július 20. volt, mikor már Kiszzebenbe érkezett. Itt várt reá Dományi Márk exprovinciális levele, amelyben közli Egerváryval, hogy *a királyi kegy a kuszodiátust a rendnek ajándékozta*.¹⁹

Az öröndetes hírre Egerváry útirányt változtat, és Bécs felé tart, hogy megköszönje a király kegyességét. Trencsénben kézbesítik neki Mayer Ferenc győri kanonoknak Bécsben kelt levelét.²⁰ Mayer is örömmel közli a jó hírt. Közli azonban azt is, hogy az adományozásról szóló diploma a kuszodiátus birtoklását feltételhez köti, amelynek értelmében az adományozott birtok csak addig marad a rend élvezetében, amíg az teljesíti hivatását, a tanítást. Ellenkező esetben a birtok visszaszáll a koronára. Ez az értesítés igen kellemetlenül érinti Egerváryt, s most már azért is sietteti bécsi útját, hátha sikerül neki kieszközölni, hogy ez a záradék bele ne kerüljön a diplomába.

Augusztus 10-én érkezett Bécsbe. A királyt nem találja ott. Felkereste tehát Somogyi államtanácsost, hogy lerójjá háláját. *Egerváry ugyanis nagyon jól tudta, hogy az eredmény elérésében a legfőbb érdem Somogyié*. Somogyi azután részletesen elmondta Egervárynak, hogyan történt javaslatára az adományozás, de hozzáfűzte azt is, hogy az adománylevélbe felvenni szándékolt és Egervárytól

kifogásolt klauzula törlésébe aligha fog belemenni a király, mert azt maga a Felség kötötte ki.

Bendekovits államtanácsosnál is tisztelgett, azután *Almássy* Ignácot látogatta meg. Almássy őszintén fájlalja, hogy ez a kitétel ürmöt csöppentett az öröm poharába, mert véleménye szerint rosszindulat könnyen beleköthet a záradékba. Azt tanácsolja Egervárynak, hogy egy felségfolyamodvánnyal forduljon a királyhoz és kérje a klauzula törlését.

Egerváry, amint az eddigiekből is kitűnt, mindig óvatos és körültekintő volt. Ez alkalommal sem hamarkodja el a kényes kérdést. Felkereste tehát a Laxenburgban időző nádort is, hogy előtte is tolmácsolja rendjének háláját. Bizalommal kéri ki a nádor véleményét is, hogy mitévő legyen, hogy a klauzula ne kerüljön bele a diplomába. A nádor szerint minden tiszteletlenség nélkül kérheti a Felségtől annak törlését, de hozzátette, maga sem hiszi, hogy a király a kérést teljesíti.

A provinciális ezek után bécsi szállására megy vissza, és két kérvény szerkesztésébe kezd. Az egyikben a királytól a klauzula törlését kéri, a másikban pedig azért esedezik, hogy a rend szűkös anyagi viszonyaira való tekintettel engedjék el a birtokadományozásoknál szokásos illeték. Ez az illeték az adományozott birtok első évi jövedelmének egynegyed része, amit a királyi kincstárba kell befizetni.²¹

Ebben az időben a cseh piarista provinciális is Bécsben tartózkodott, és felkereste Egerváryt. Mivel a cseh provinciálisnak az udvari hivatalokkal igen jó összeköttetései voltak, azonnal kijárta, hogy Egerváryt a király másnap már fogadja. Egerváry elsősorban hódolatos háláját fejezte ki előtte az adományozásért. Azután előadta alázatos kérését, amelynek egyike a klauzula törlésére, a másika pedig az említett illeték elengedésére vonatkozott. A király, ha nem is egészen mereven, de mégis határozottan elutasította Egerváryt első kérésével, ellenben a második teljesítésére hajlandó volt.²²

A rendfőnök azután a trónörökösnél volt kihallgatáson. Ferdinánd trónörökös-höz való gyors bebocsátását Egerváry egyik debreceni tanítványa, a trónörökös nevelője, *Görög* Demeter eszközölte ki.

Még kétnapi tartózkodását felhasználta arra is, hogy a kancelláriában sűrűsége a diploma gyors kiadását. E célból járt a Badenben fürdőző Rosos Pálnál is, a későbbi veszprémi püspöknél. Augusztus 15-én indult el Bécsből, és augusztus 19-re Pestre érkezett.

Az adományozásról szóló diploma 1807. augusztus 29-én érkezett le Budára a kir. kamarához. Egerváry szeptember 3-án küldte el *Aigl* Glicér pesti házi másodfőnököt annak átvételére.²³

A kusztodiátust ebben az időben szentgyörgyi *Horváth* Zsigmond bérelte 30.000 forint ellenében. A rendfőnök Somogyi János, Almássy Ignác és mások tanácsára Horváth Zsigmondot meghagyta a bérletben. A rend ugyanis nincs abban a helyzetben, hogy a birtokot házi kezelésbe vegye, a bérlőről pedig illetékesektől megnyugtató információkat kapott. A rendfőnök eljárását a rendkormány helyeslőleg vette tudomásul, mégis annak kikötésével, hogy a bérlet csak a bérlő haláláig tart.²⁴ Horváth Zsigmond ekkor 72 éves volt.

A bérlet megkötése után azonban nehézségek merültek fel. Kitűnt ugyanis, hogy *Gróf Edling Fülöp*, az utolsó kusztosz fivére és teljhatalmú megbízottja, még 1789. július 28-án Bécsben kelt terjedelmes nyilatkozatban Horváth Zsigmond bérlőnek a kusztodiátus egyes részei miatt folyó perek rendezése körül szerzett

érdemei elismerésének fejében a kusztodiátushoz tartozó két szőlőt, a hozzájuk tartozó összes földesúri jogok gyakorlásával együtt zálogba adta. Ez a két birtokrész a Csorsza nevű rét melletti ú. n. *Agyaglikai szőlő* és a *homoki hegyen* lévő (Taszár mellett) szőlő.²⁵ Több allódtermészetű szőlő nem is volt a kusztodiátusban. Horváth Zsigmond ragaszkodott ezen zálogjog további fenntartásához, és kérte ennek a bérleti szerződésbe való bevetését. Meg is történt.

Egerváryt azonban több oldalról figyelmeztették, hogy ez a kikötés a rendre nézve káros következményekkel járhat. Abból a jogi vélelemből kiindulva ugyanis, hogy a rend quasi örökéletű, túrni lesz kénytelen ennek a jogszerűen történt elzálogolásnak, amely a jelen esetben csak pusztán «inscriptio» volt, a Horváth örökösökkel szemben is fennálló jogi következményeit. A rendfőnök erre *Csapody* Gábor volt piarista diák, somogyi alispánhoz fordul, aki a szerződést megírta. *Csapody* megnyugtatja Egerváryt, hogy a szóban forgó elzálogolás nem örökös természetű, és így a törvényes 32 esztendő elmúltával a jelenleg inscribált javak a tulajdonosra szállanak vissza. Az alispánnak ezt a jogi magyarázatát a bérlővel egyetértően a szerződésbe utólag bevették. A bérlőnek a következő évben bekövetkezett halála után a rend a váci káptalannál, mint hites helyen azonnal visszavonta a szerződésben az inscriptio-ra adott engedményt (1808. augusztus 25).²⁶

Egerváry ezek után Somogy vármegye alispánjához fordult, hogy a *birtokadomány ténye hirdettessék ki és a birtokbavezetés (introductio) történjék meg*. Somogy vármegye alispánja 1807. november 4-re folytatólagos gyűlésre hívta egybe a megyei Karokat és Rendeket Kaposvárra. A törekeny és immár beteges Egerváry vállalkozott a hidegre fordult időben is, hogy személyesen megy le a kihirdetésre és a birtokba való bevezetésre. Maga mellé vette *Bolla* Márton rendfőnöki tanácsost és váci házfőnököt, és negyedfél napos utazás után Kaposvárra érkezett. A folytatólagos gyűlés második napján, 1807. november 5-én került sor a donációs levél kihirdetésére. Mivel a Karok és Rendek részéről semmiféle ellenvetés nem történt, Egerváry szólásra emelkedett. Rövid beszédben üdvözölte a gyűlést, majd Ígéretet tett, hogy!a rend birtokaival igyekezni fog a megye javára közreműködni. A gyűlés azután *Záborszky* Mihály másodalispánt és *Bogyay* főszolgabírókat küldte ki a mernyei introductio-ra. A gyűlés harmadik napján Egerváry, *Bolla* Márton, azonkívül *Bolla* Antal fiskális (B. Márton fivére és a kusztodiátus első teljhatalmú kormányzója) kíséretében Mernyére szállott ki, ahová már a kusztodiátus helységeiből összesereglettek a falusi bírák vezetésével az előjáróságok tagjai. Az introductio november 7-én alábbi módon ment végbe. Reggel 7 órakor a kiküldött másodalispán és a főszolgabíró Egerváryt kézen fogva bevezette az urasági ház udvarára. *Ezzel a szimbolikus birtokbavezetéssel a rendfőnök a rend nevében az adományozott birtok tulajdonosa és a birtoklással járó összes jogok gyakorlója lett*, amit az alispán ünnepélyesen ki is hirdetett. Majd a jobbágyok felé fordulva, figyelmeztette őket az új földesuraság iránt tartozó hűségre, engedelmességre és szorgalomra. Végül a jobbágyságot Egerváry jóindulatába ajánlotta. Ezután Egerváry rövid beszédben köszöntötte a kiküldött bizottságot, majd a jobbágysághoz intézett atyai allokuciót. A beiktatásról szóló és a díszes formában kiállított diplomát a vármegye még ezen gyűlésről keltezte kiadta.²⁷

Ezzel az aktussal befejezést nyert a kusztodiátus megszerzésének küzdelmes, idegölő trienniuma. Egerváry Ignác tudatos és következetes munkája példanélküli eredménnyel ajándékozta meg rendjét. A kifáradt és beteges rendfőnökre talán nyugodtabb idők köszönthettek volna rá, ha az életéből még

hátralévő másfél esztendő nem keseríti meg a rosszindulat és gonoszság. Eddigi rendfőnöksége csak kálváriajárás volt, de úgy látszik, a keserűség poharát fenékgig kellett kiürítenie.

Az 1715. évi 102. t.-c, amely a magyar provincia honosításáról szól, kimondja, hogy a rend csak zálogjog címén szerezhethet ingatlant. Az idézett törvénnyel azonban szeges ellentétben van a kusztodiátus adományozási formája. Joggal tartott tehát attól a rendfőnök, hogy a rosszakarát a törvény csúrésével-csavarásával belekölthet a rend birtokszerzési képességébe. Hogy ennek elejét vegye, azon tépelődött, miként lehetne valami módon odahatni, hogy egy újonnan hozandó törvény semmisítse meg az 1715. évi 102. t.-c. fenti rendelkezését, és jelentse ki, hogy a rend minden törvényes címen képes birtokszerzésre.

Körütekintő óvatossága ez esetben is bölcs előrelátásnak bizonyult. Először benső bizalmasához, Esterházy József grófhhoz fordul. Esterházy hamarosan átlát a veszedelmen, és azért azt tanácsolja, hogy az ügy kényesen kezelendő. Esterházy azonban a nádor előtt is elmondja Egerváry elgondolását. A nádor nem lát abban nehézséget, hogy törvényhozás útján reparáltassék az 1715-ös törvény rendelkezése, hiszen *a kusztodiátus adományozási formája máris teljesjogú birtokszerzési képességgel ruházta fel a rendet*. A nádor azon a véleményen van, hogy Egervárynak egy ilyen kérése nem fogja bántani az uralkodónak érzékenységét, amitől a provinciális tartott. Esterházy értesíti Egerváryt a nádor véleményéről, s arra biztatja, hogy nyújtsa be kérését. A következmények Egerváryt igazolják, aki jobb lélekismerő, mint a nádor.

Egerváry erre két kérvényt szerkeszt. Az egyiket az országgyűlés elé szánja, amelyben rendje számára birtokszerzési képességet, továbbá a kusztodiátus adományozásának törvényes becikkelyezését kéri. A másikat a nádorhoz címezi, amelyben kérésének alátámasztásáért esedezik. Mindkettőt pedig személyesen a nádornak magának adja át. A nádor tanácsára az elsőt ki is nyomatta az országgyűlés tagjai között leendő szétosztás céljából, hogy azok már a tárgyalás előtt tudjanak a rend kívánságáról.²⁸

Egervárynak félelme és óvatossága nem volt alaptalan. Szinte hihetetlen, hogy a kusztodiátusnak eladományozása mekkora feltűnést váltott ki, főleg egyházi körökben. Egyes főpapok vagy a saját, vagy káptalanjuk részére szerették volna megszerezni. *Kollonits* László kalocsai érsek, *Kőszöghy* László csanádi püspök káptalanjaiknak kérelmezték. *Milassin* Miklós fehérvári püspök a maga részére kérte. Egyesek szeminárium-fenntartás, mások papi nyugdíjalap címén tartottak rá igényt. Minél nagyobb volt a főpapok reménykedése, annál nagyobb lett a reménykedők elkeseredése, amikor nyilvánossá lett a kusztodiátus eladományozása.

Az áskálódás abból indult ki, amitől Egerváry oly előrelátóan tartott. Névtelen denunciaciók egész áradata fordul a piaristák ellen. Hálátlanságról vádolják Egerváryt, aki a király nagylelkűségéért most azzal fizet vissza, hogy törvénnyel akarja az adományozást becikkelyeztetni, és ezzel a birtokot visszavonhatatlanná tenni. Pedig azért kapta a rend feltételhez kötve a kusztodiátust, hogy ez a kikötés a rendi disciplina megtartásának záloga legyen.

A vádaskodások nem tévesztettek célt a király előtt, aki Somogyi előtt nem minden méltatlankodás nélkül hányta fel a provinciális eljárását: *«Consideret, quam indigne mecum Provincialis Piaristarum agat. Ego precioso ejus motu Ordini contuli Custodiatum pro meliori bono Instituti; ille vero diffidentia in me ductus apud Status quaerit rebus suis securitatem, sed lavabo ego eum, ubi Budam venero»*.²⁹

Somogyi mentegetni próbálja Egerváryt. A király azonban nem tudott a rosszindulatú feljelentések hatása alól szabadulni és ezzel a véleménnyel jött le 1807. decemberében Budára.

A provinciális kezdetben egykedvűen fogadta ezeket a híreket, mert eljárását maga a nádor ajánlotta. Mikor azonban már Budán is híre járt, hogy a király haragszik a rendfőnökre, erre maga mellé vette Alber asszisztensét, és felment Budára (1807. december 14). Szerencséjére először Somogyival találkozott. Az államtanácsos elmondta neki a közte és a király között elhangzott párbeszédet. Megemlítette, hogy igyekezett a király haragját csillapítani, s talán egy kissé sikerült is neki, de azért a király még mindig neheztel rá. Egerváry nyugodtan válaszolta, hogy ő ilyen nagyfontosságú ügyben nem indult a maga feje után, hanem a nádor tanácsára járt el, mikor kérvényével az országgyűlés elé lépett. Hozzá tette még, hogy a nádor, a Karok kedvezően fogadták kérését. Erre már Somogyi is más megvilágításban látta a kérdést. Ügy látszik, amikor Alberrel együtt kihallgatása sorra került, a király már mindent tudott, mert kegyesen fogadta őket. Egerváry átadta neki Hannulik latin ódáját, majd Alber nyújtotta át a királynak Hermeneutikáját és Héber nyelvtanát. A becikkelyezésről azonban nem esett szó.

A folyó országgyűlés december 16-iki ülésére volt a kérvény benyújtva. Nem került rá a sor. Aktaalírás közben a király élénk érdeklődéssel érdeklődött már a rend kérvénye után. Somogyi erre azt felelte, hogy több más ügygel együtt alkalmasabb tárgyalási időre tétetett félre. Hogy most már a király is szívesen vette volna, ha a kérvény a 16-iki ülésen letárgyaltatott volna, világosan igazolják Somogyihoz intézett szavai: *«Ergo Causa haec ad futuram Dietam remanebit et tunc in Articulos delatam sanctificabo»*.³⁰ Ezt Somogyi mondta el Egervárynak.

A becikkelyezés és a rend birtokszerzési képességének tételes törvénnyel való biztosítása örökre elmaradt. Nem kétséges a fentiek szerint, hogy a királynak is, az országgyűlésnek is szándékában volt Egerváry kérésének teljesítése. Annyi bizonyos, hogy az azóta elmúlt közel másfél évszáz alatt illetékes fórum nem vonta kétségbe a rendnek ezt a fogát. A gyakorlatot pedig szentesítette a jogszokás. Az újabb törvényhozásnak az egyházi birtokra vonatkozó rendelkezései értelmében az egyházi birtok állaga nemcsak megőrzendő, hanem lehetőség szerint gyarapítandó. Szinte hajlandók vagyunk hinni, hogy ez az újabb keletű tételes törvény az 1715-ös törvénynek Egervárytól annyszor inkriminált rendelkezését máris megsemmisítette.³¹

Egervárynak csak a szerzés tövises, rögös útjának megjárása jutott osztályrészül a kusztodiátusból. Egyetlen egyszer adatott meg neki, hogy egy részét láthatta. Mire küzdelmes munkájának gyümölcsét, a kusztodiátus fejlődését élvezhette volna, arra már odakerült a pesti belvárosi templom alatt pihenő testvérekhez, akikkel együtt annyit túrt és szenvedett rendje iránt érzett szeretetből. Szíve vitte sírba! Halála, amely Pesten 1809. április 26-án következett be, csak a nagyokat megillető gyászt és részvétet váltotta ki. Emléke közel másfélszázad távolában is elevenen él rendünkben, hiszen, *hogy a rend megmaradhatott, Egervárynak soha el nem múló érdeme ...*

Rövid ideig tartó kormányzása alatt a kálvária járás mellett örömeket is juttatott neki a Gondviselés. A sok rágalom és denunciálás ellenére a piaristák híre-neve egyre terjed. Így 1805-ben I. Ferenc négy magyar piaristát kér a bécsi Teréziánumba.³² Alber János, a kitűnő piarista hittudós, a pesti egyetem hittudományi

karán az ótestamentumi hermeneutika és a héber nyelv tanára lett (1806).³³ Ugyan-ezen évben a pozsonyi kir. főigazgató *Hemdner* Flórián piaristát hívja meg a pozsonyi főgimnázium hitszónokául.³⁴ *Báró Splényi* Gábor és *Gróf Esterházy* József piaristákat kérnek nevelőknek (1807).³⁵ *Fischer* István egeri érsek piaristát kér az egeri csillagvizsgáló vezetésére (1808).³⁶ 1807-ben felszólítást kap, nem vállalná-e a rend a zágrábi főgimnázium és konviktus vezetését.³⁷

1808. szeptember 25-én ült össze Vácon a tartományi gyűlés. Egerváry megrendült egészségére való hivatkozással kéri a káptalani atyákat, hogy a rendfőnökség nehéz terhét helyezték erősebb vállakra. Az egyhangúan megnyilvánult közökhaj elől azonban nem tudott kitérni, hogy még halálra váltan is viselje a rendfőnökség súlyos terhét.³⁸

* * *

Nem volna teljes Egerváryról való megemlékezésünk, ha egy-két pillantást nem vetnénk irodalmi működésére is. Tollforgató kortársai e tekintetben szerencsésebbek voltak nála. Egerváry ugyanis már nagyon fiatalon kerül olyan állásokba, amelyek viselőjük minden percét lekötik. 33 éves korában nevelő. Ez alatt az idő alatt nyelveket tanul. 1791-től kezdve, amikor a nevelőségtől megválllik, a nagy szegedi iskola igazgatója, majd szegedi, végül pesti házfőnök. Elképzelhetjük, mennyi gondot és időt követelt az inség esztendeiben ennek a két nagy háznak adminisztrálása. Amikor pedig rendfőnök lett, országossá nőtt gondjai eleye elzárták előtte a Múzsák berkeit.

Egyetlen nyomtatásban megjelent munkája: *Artaxerxes* szomorújáték 3 felvonásban. Metastasio Péter után olaszból fordítva. Pest 1793. A «*Magyar Játékszín*» IV. kötete. Amolyan adaptált dráma, amelyekkel Dugonics oly kiadósan foglalkozik. Irodalmi értéke nincs, de van irodalomtörténeti jelentősége. Bizonyára ő is *Dugonics*, *Simái* és a többi piarista kortárs dicsőségére pályázik, akik a kezdő magyar színpadot akarják ellátni darabjaikkal. Korában mindenesetre érték volt, mert hiányokat pótol.

Két rendi vonatkozású kézírata van a rend szegedi házában. Mindkettő beszéd. Az egyiket az egyik szegedi piarista fogadalomtételénél mondta el, a másikat a rendi konzisztóriumban 1799. Mindkettő latinul van írva.³⁹

Szinnyei csak ennyit tud irodalmi munkásságáról. Nem említi azokat a klasszikus fogalmazású felségfolyamodványokat vagy a nádorhoz, az országgyűléshez betérjesztett írásokat, amelyeket a kusztodiátus megszerzésének idején annyi gonddal és körültekintéssel szerkesztett. Irodalomtörténeti szempontból lehetnek jelentéktelenek, de a magyar piaristaság történetének mindvégig beszédes értékei maradnak.

Emlékének kegyeletes megőrzése céljából az 1844-ben tartott káptalan elhatározta, hogy Egerváry Ignác lelke üdvösségeért minden piarista rendház egy-egy szentmisét mondasson.⁴⁰

¹ *A kusztodiátus* a rend dunántúli birtokának neve. Központja a somogy megyei Mernye.

² *História Provinciáé Hungariae Scholarum Piarum ab anno 1802*. I. k. 302. Kézirat a budapesti Rendi Levéltárban.

⁸ Egerváry életrajzi adatai részben a «*Rulla Scholarum Piarum Provinciáé Hungariaei*», részben a «*Nomina et Vitae HistoriaeDefunctorum Nostrorum*» c. kéziratokból való. Az elsőt 1757-től, a másodikat 1795-től vezetik. R. Lt.

⁴ A szentannai házat dévai Bibics Jakab kir. tanácsos alapította 1750-ben. 1778 július 31-én kelt rendelettel Temesvárra helyeztetett át.

⁶ Az *Oratorium* a piarista iskolák vallásos társulata. Olyanféle társulat, mint a jezsuita iskolák Mária-kongregációja.

^β Takáts Sándor: *Benyák Bernát és a magyar közoktatásügy*. A bpesti piarista főgimn. 1890/91. Tudósítványában 156-163.

⁷ Báró Görver J.: *Politique Chrétienne Aisée et Abrégée Méthodiquement a L'Usage des Jeunes Princes et de la Noblesse*. 1770.

⁸ Takáts S. i. m. 157.

⁹ Olaszul is megtanult, mert Metastasio után «olaszból» fordít.

¹⁰ Manuscripta Stephani Pállya. Rendi Lt.

¹¹ Pállya levele Esterházy Károly grófhhoz. U. o.

¹⁸ Hist. Prov. I. 324.

¹⁸ Takáts Sándor i. m. 49.

¹⁴ A kusztodiátusért vívott küzdelem leírását 1. Hist. Prov. 349-397. Feldolgozta Patonay József: *Medgyesi Somogyi János áltamtanácsos és a magyar kegyestaniórend*. Tata.1935.

¹⁵ Patonay i. m. 61.

¹⁸ Hist. Prov. I. 251.

¹⁷ V. ö. Patonay i. m. 61.

¹⁸ Hist. Prov. I. 256.

¹⁸ Az adományozásról szóló királyi értesítés. R. Ltár Fasc. 59. No. 3. U. ott őrzik a díszes könyvalakban kiállított donációs levelet.

²⁰ Mayer Ferenc piarista volt. II. József idejében szekularizál és a győri egyházmegye tagja lesz. Lélekben azonban mindvégig hűséges piarista maradt s a rendnek nagy jóakarója. Bécsben udvari állása van. A kusztodiátussal kapcsolatos levelezését 1. R. Ltár Fasc. 59.

²¹ Az eredeti fogalmazásokat 1. R. Ltár Fasc 59. No. 12.

²² L. a bécsi udv. Kancelláriának 1808 jan. 30-án arról a 10 forintról kiállított nyugtáját, amelyet a taksa törlése címén fizetett be a rend. R. Ltár Fasc. 59. No. 12. Az elengedett taxa 7811-39 frt volt.

²³ Az udvari hivataloknak a kusztodiátus adományozásával kapcsolatos levelezése. R. Ltár Fasc. 59. No. 12.

²⁴ R. Ltár Fasc. 59. No. 4.

²⁶ U. o. Fasc. 59. No. 7.

²⁶ U. o. Fasc. 59. No. 4.

²⁷ R. Ltár Fasc. 59. No. 5.

²⁸ A kinyomatott kérvény a R. Ltár Fasc. 59. No. 2.

²⁹ Hist. Prov. I. 281.

³⁰ U. o. 285.

³¹ A szövegben hivatkozott forrásokon kívül érdemes a megemlítésére *Hegedűs* Alajosnak, Egerváry titkárnak *Memoria Custodiotus Albensis* Pesten 1841-ben befejezett igen hű kéziratok krónikája. R. Ltár Fasc. 51. No. 14.

³² Hist. Prov. I. 229.

³³ U. o. 231.

³⁴ U. o. 237., 243.

³⁵ U. o. 244.

³⁷ U. o. 299.

³⁷ U. o. 298.

³⁸ U. o. 299.

³⁹ Szinnyi: Magyar írók II. 1219.

⁴⁰ R. Lár: Capitula Provincialia ab anno 1697-1858.-517.